

Vsebina

UVOD	7	Italijanski spominski napisi na skalah na Skalnici - Sveti gori	88
GEOGRAFSKO-GEOLOŠKI ORIS TRNOVSKE IN BANJSKE PLANOTE TER Z NJIMA POVEZANIH KRAJEV	9	Napis iz prve svetovne vojne na skali na Vodicah	88
KAMEN, NJEGOVA NAHAJALIŠČA IN KAMNOLOMI	15	Mavzolej italijanskega generala Gonzage na Vodicah	89
NAHAJALIŠČA SKRIL NA BANJSKI PLANOTI IN NJIHOVO PRIDOBIVANJE	20	Italijanski spominski steber pri zaselku Sveto	90
STAVBARSTVO	24	Gozdarski napis v Stari Krnici v Trnovskem gozdu	90
Hiše in gospodarska poslopja	24	Spomenik na Kobilniku nad Trnovim	91
Prostori v hiši	27	Napisi na cerkvenih objektih in v njih	92
Skrilnate in slamnate strehe	28	Bazilika Svetogorske Matere božje na Skalnici - Sveti gori	92
Kamnoseški stavbni členi	42	Župnijska cerkev sv. Martina v Grgarju	93
Vogali, vogelniki, odbijači	42	Cerkev sv. Marjete, zdaj cerkev sv. Mohorja in Fortunata v Ravnici	94
Razni napisni kamni na domačijah	46	Cerkev Marije Snežne na Trnovem	94
Slopi, <i>stebri</i> , <i>kolone</i>	49	Samostojni zvonik pri cerkvi sv. Križa v Batah	95
Portali in portoni	50	Cerkev Svetega duha na Banjšicah	97
Anonimni mojster okrašenih portalov	58	Cerkev sv. Janeza Krstnika v Čepovanu	97
Okna, okenca in line	59	Cerkev sv. Jurija v Kalu nad Kanalom	99
Kamniti balkoni in balkoni na kamnitih konzolah	60	Cerkev sv. Štefana v Levpi	103
Kamnite stopnice in stopnišča	62	Najstarejši kamen s slovenskim napisom na Banjski planoti	104
ZUNANJA IN NOTRANJA KAMNITA OPREMA KMEČKIH DOMAČIJ	63	Mejniki	106
Vodnjaki	65	KAMNOSEKI IN ZIDARJI NA TRNOVSKI IN BANJSKI PLANOTI TER V OKOLICI	108
Zajetja izvirne vode in kali	73	GRGAR – VAS KAMNARJEV IN ZIDARJEV	108
Korita in <i>fontane</i>	73	Furlan Luigi Vetoraz – gostujoči kamnosek v Grgarju	108
Kapelice in druga nabožna znamenja	75	Kamnosek in samouški kipar Blaž Bitežnik iz Grgarja v Gorici	109
Razna javna znamenja in napisi	84	Kipar Anton Bitežnik v Gorici	111
Obcestna znamenja	84	Goriški ornamentist Peter Valantič z grgarskimi »koreniki«	112
Solkanse <i>kalonce</i>	84	KAMNOSEKI V GRGARJU	114
Spominska plošča Josipu Kollerju iz leta 1875 ob cesti Solkan–Trnovo	85	Kamnosek, mlinar in kmet Janez Bitežnik - Tlakarjev v Slatni	114
Kamniti kažipot v Batah	86		
Kamniti kažipot pri Nemcih	87		
Kamniti kažipot pred križiščem cest Predmeja–Nova Gorica–Čepovan na Lokvah	87		
Italijanski napisni kamni iz prve svetovne vojne in po njej	88		

Kamnosek Peter Bitežnik - Tlakarjev v Slatni ..	115	Domnevni <i>špičkarji</i> pri Belinu	175
Nagrobniki Petra Bitežnika na grgarskem pokopališču pri Sv. Petru	117	VOGLARJI	175
Kamnosek in zidar Valentin Bitežnik v Bitežu ..	122	Kamnoseka Jakob in Štefan Gorjup	175
Kamnosek Alojz Černe - Brajdarjev	122	Kamnosek Jožef Plesničar od Belača Za Vrhom ..	178
<i>Špičkar</i> , zidar in <i>čentomeštjeri</i> Jožef Černe - Pepo Gousov	123	TRNOVO	179
Kamnoseki in zidarji Kogoji - Zorčevi in Trdinovi	125	Zidarska in kamnoseška rodovina Volk pri Joževih	179
<i>Špičkarja</i> Ivan Bastjančič in Avguštin Miljavec pri Petakovih	131	Skrivnostni kamnosek Anton Volk	181
Kamnosek Janez Černe	132	Kamnosek in <i>košan</i> Vincenc Čuk	182
Kamnosek Andrej Miljavec pri Pičnovih	133	GRGARSKE RAVNE	182
Kamnosek Anton Pavšič	133	<i>Štancar</i> in zidar Franc Petrevčič	182
Kamnosek Jožef Budin	133	Furlanski zidar Andrej Goja - Dreja Lah	184
ZIDARJI V GRGARJU	134	BATE	187
Grgarska stavbna zadruga po prvi svetovni vojni	135	Klesarja in zidarja Franc in Janez Lasič - Laščeva v Bitežu	187
Zidar Jožef Bitežnik - Pepo Matjolv	137	Drugi kamnoseki in zidarji iz Bat	188
Zidar Roman Valantič - Romano Mohoretov ...	138	BANJŠICE	191
Zidar Filip Ivan Gadnik	139	Priložnostna kamnoseka Jožef Čargo in Janez Skrt iz Mrcinj	191
Zidar in kamnosek Jožef Jevšček - Terezen v Bitežu	140	Samouk Jožef Testen pri Blajščih v Krvavcu ...	191
Zidarski mojster Anton Pavlin - Vreskov na Kalu	140	LOKOVEC	192
Zidar Ivan Filipič - Nute Malonov	140	<i>Štancar</i> in zidar Šmonov Luiž	192
SEZNAM OSTALIH GRGARSKIH ZIDARJEV	142	Anton Kuštrin pri Gamzinu, ki je delal <i>krniže</i> ..	194
SVETA GORA	145	Kamnosek Anton Šavli - Šuljetov iz Gorenjega Lokovca	195
Avtorizirani kamnoseški mojster Franc Podberšič	145	Zidarja pri Mraku v Srednjem Lokovcu	196
RAVNICA	146	<i>Štancar</i> in vseznal Franc Mokrin - Pajer	197
Kamnoseki Podškolevci v Sedovcu	146	Še nekaj kamnarjev iz novejšega časa	197
Domačija Pod Školjem	156	Kip avstro-ogrskega vojaka iz prve svetovne vojne v Lokovcu	198
<i>Špičkarja</i> Štefan Šušmelj mlajši Za Koritom pri Voglarjih in Danijel Šušmelj pri Danelotovih v Sedovcu	160	ČEPOVAN	200
Kamnoseki Perinovi iz Sedovca	165	<i>Špičkar</i> in zidar Anton Trušnovec pri Ščurarju v Puštalah	200
Kamnosek in zidar Andrej Pavlin pri Pulinovih v Ravnici	169	Kamnoseški mojster Franc Štolfa z Volčjega Grada na Krasu	202
Kamnosek Jožef Trpin pri Mikulčevih v Ravnici	173	Kamnosek Vittorio Veronese iz Gorice	203
Kamnosek Štefan Cej s Trjevega	174	Mirko Brezavšček z Vrat pri Čepovanu	204
		KAL NAD KANALOM	208
		Kamnosek in zidar Štefan Pertovt iz Pertovtov ...	208
		Jožef Jug pri Klemenu v Cvetrežu	208

LEVPA IN SENIŠKI BREG	209	Rodovina zidarjev in kamnosekov	222
<i>Špičkarji</i> Levpuški pri Klemenu v Levpi	209	Valentinčičev	222
<i>Špičkarji</i> Špički v Levpi	210	Klesar Andrej Zidarič iz Kanala	223
Brata Peter in Štefan Šuligoj pri Bulču v Senici ..	211	Klesar Janez Brezigar iz Morskega	223
Klesar Martin Pavšič - Marjančev iz Mešnjaka ..	213	Italijanski potujoči kamnosek Giovanni Maria Bianchi	224
Zidar in kamnosek Anton Markič	213	SOLKAN	225
ter kamnosek Anton Jakopič iz Markičev	213	Kamnosek Peter Leban v Solkanu	225
Kamnosek Franc Gorjup v Avščku	214	Kamnosek in kovač Evstahij Devetak	225
Kamnosek Anton Pirih v Modrzelih	214	TUJI KAMNOSEKI, ZIDARJI IN DRUGI GRADBENI DELAVCI, KI SO GRADILI ŽELEZNIŠKO PROGO V SOŠKI DOLINI V LETIH 1903–1906	227
KANALSKI LOM	215	SKLEPNA BESEDA O KAMNOSEKIH IN ZIDARJIH S PLANOTE	233
Samouški kamnosek, kovač in ljudski umetnik Andrej Murovec	215	SLOVAR NAREČNIH, ŽARGONSKIH IN DRUGIH MANJ ZNANIH BESED	235
Murovčevi nagrobniki	216	RAZLAGE STROKOVNIH IN DRUGIH IZRAZOV	243
Oblikovne in stilne značilnosti Murovčevih nagrobnikov ter napisov na njih	217	VIRI IN LITERATURA	248
Kapelica V Logu, posvečena Jezusu, Mariji in angelu varuhu	219	Viri	248
Zidar Toni Kafol - Tojnšč iz Dolgega Laza	220	Spletni viri	250
SOŠKA DOLINA	221	Literatura	250
AVČE	221	Pripovedovalci	255
Klesar Miha Ipavec pri Trpinovih v Avčah	221	Strokovni svetovalci	258
KANAL OB SOČI	221	Znaki, kratice in krajšave	259
Anonimni mojster kamnitega mosta v Kanalu ob Soči	221		
Kamnoseški in zidarski mojster Štefan Budin v 18. stoletju	221		

Uvod

Potem ko sem v zadnjih letih v svojih knjigah predstavil kulturo kamna in njegove mojstre na Krasu in v svoji rodni Vipavski dolini, kjer je v preteklosti cvetela ta dejavnost, so me zamikali še malo znani ali povsem neznani mojstri kamnoseškega dleta in zidarske žlice v gorski pokrajini nad mojo dolino. Tej pokrajini, ki zaobjema Trnovsko in Banjško planoto ter je s treh strani zamejena z rekami Vipavo, Sočo in Idrijco, so nekdanje preprosto rekli Gore.¹

Prebivalci teh planot še danes povejo, da živijo v Gorah, in se štejejo za Gorjane, čeprav ima to ime iz ust okoličanov slabšalen zven. Že Rado Bednarik je leta 1932 pisal, da je ime Gorjan »v ustih mestnega paglavca« včasih zvenelo zaničljivo,² sam pa je Gorjane hvalil, ker so »ohranili še najbolj trdne vezi z zemljo, ki jih redi, in z Bogom, ki jih svari«.³ Po gostoljubnosti in dobroti slovijo zlasti prebivalci Lokovca, kjer »ne greš prazen od hiše«, kar hvaležno potrjujem iz lastne izkušnje.

Ustno izročilo o kamnosekih in zidarjih iz teh krajev sem začel zbirati pri starejših domačinih že pred tremi desetletji. Takrat sem imel srečo, da sem pri terenskem delu nekajkrat dobil informacije tako rekoč iz prve roke. Pri Trdinovih v Grgarju mi je stari *špičkar* in zidar Rudi Kogoj pripovedoval o svojem delu in delih svojih prednikov iz kamnarske rodovine Zorčevih. V Sedovcu, zaselku Ravnice, sem dosti zanimivih podrobnosti o delih tamkajšnjih kamnosekov zvedel iz ust Pavle Šušmelj, potomke kamnoseške rodovine Podškolevcev, ter iz bogatega listinskega in fotografskega gradiva v njihovem družinskem arhivu. V Ravnici mi je bil za vodnika po kamnoseških znamenitostih v domačem kraju in okolici Ančko Pulinov, duhovit in zabaven pripovedovalec kamnarskega izročila Pulinovih. Podškolevce in Pulinove omenjam še posebej, ker so poleg bogatega ustnega in pisnega izročila ustvarili in zapustili tudi imenitno ter zelo zanimivo stavbno in kamnoseško dediščino na svojih domačijah, ki se je v dokaj dobrem stanju ohranila do današnjih dni.

Precej imen kamnosekov in zidarjev sem našel v objavljenih pisnih virih, kot so *Koledarji Družbe sv. Mohorja* iz Celovca⁴ in *Ročni kažipoti po Goriškem*,⁵ ki so izhajali v zadnjih desetletjih 19. in prvih desetletjih 20. stoletja. Podatke o imenih, poklicih in času delovanja teh obrtnikov in rokodelcev sem potem dopolnjeval z osnovnimi osebnimi podatki iz matičnih in družinskih knjig v nadškofijskem arhivu v Gorici, škofijskem arhivu v Kopru in v župnijskih arhivih; nekaj takih podatkov, zlasti iz mlajšega časa, sem prepisal tudi z nagrobnih kamnov.

Z dodatnim sistematičnim pregledovanjem matičnih in družinskih knjig ter spisovnega gradiva župnij na celotnem območju planote in bližnje okolice sem odkril še številna neznana imena teh obrtnikov in rokodelcev. V tem pogledu je zelo povedna ravniška župnijska kronika, v kateri je najti zelo zanimive podatke o cerkvenih delih krajevnih kamnosekov in zidarjev, ki so tudi poimensko navedeni. Največ jih je iz desetletij okrog preloma iz 19. v 20. stoletje, ko se je kamnoseška dejavnost

¹ Bednarik sicer v svojem opisu Goriške pokrajine z imenom Gore poimenuje širšo gorato pokrajino na obeh straneh spodnjega toka reke Soče: »Gore pravijo dolinci vsej deželi zadaj za Sv. goro in S. Valentinom.« BEDNARIK, Rado, *Goriška in Tržaška pokrajina v besedi in podobi*, Gorica 1932, str. 175 (dalje: BEDNARIK, *Goriška in Tržaška pokrajina v besedi in podobi*). V nadaljevanju bom za obravnavano pokrajino, ki obsega dve planoti, zaradi enostavnosti tu in tam uporabil kar skupni izraz planota.

² Kot pričata izjavi dveh Gorjanov, nekaterim tako zveni še danes. Po besedah Pavla Pavlina iz Bat, ki zdaj živi v Ozeljanu 66D v Vipavski dolini ali *Deželi*, kakor ji pravijo Gorjani, je Górgan v *Deželi* zaničevalno ime; Ivan Močnik pri Piškovich, Kal nad Kanalom 92, pa je povedal, da jih imajo v dolini za »preklete Gorjane«.

³ BEDNARIK, *Goriška in Tržaška pokrajina v besedi in podobi*, str. 175.

⁴ Objavljeni so v letnih seznamih članov in naročnikov koledarja te družbe.

⁵ *Ročne kažipote po Goriškem*, v katerih so bile občasno zaobsežene tudi nekatere druge avstrijske dežele in mesto Trst, je izdajal in tiskal Andrej Gabršček v Gorici. V njih so po posameznih krajih objavljena imena predstavnikov politične in sodne oblasti, davkarije, žandarmerije, raznih organizacij in društev ter obrtnikov.

na Primorskem najbolj razmahnila. Poleg njih sem, razumljivo, upošteval tudi tuje mojstre kamna, ki so delovali na obravnavanem območju.

Objave o tej tematiki v časopisju in strokovni literaturi so zelo redke. Izjema je tehten članek etnologa Milka Matičetovega o samouškem kamnoseku in ljudskem umetniku Andreju Murovcu iz Kanalskega Loma, ki povzema zanimivo ustno izročilo o njem in njegovih delih. Zelo uporaben vir podatkov o kamniti dediščini, ki so jo mojstri kamnoseškega dleta in zidarske žlice zapustili na obravnavanem območju, so popisi in fotografije posameznih domačij in objektov, ki jih hranijo na novogoriški območni enoti Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije in v katerih sem našel še marsikatero informacijo o kamnitih stvaritvah, ki jih je že uničil zob časa ali človeška malomarnost.

Na tem mestu bi se rad zahvalil vsem pripovedovalcem, vodnikom in voznikom za vsestransko pomoč pri terenskih raziskavah, pri zbiranju množine podatkov, informacij in fotografij ter pri njihovem pojasnjevanju in preverjanju, ko je bilo treba ločevati zrnje od plev. Večina jih je naštetih v seznamu na koncu knjige – nekaterih žal že dolgo ni več med nami. Še posebej sem hvaležen tistim, ki so v mojo popotno torbo prispevali največ védenja in starega izročila, s katerim so obogatili in popestrili vsebino te knjige, ter tistim, ki so mi z razumevanjem za moje delo, vsakovrstno praktično pomočjo in gostoljubnostjo še polepšali dneve, ki sem jih z njimi preživel na terenu.

V zadnjem obdobju so mi pri zbiranju, dopolnjevanju in preverjanju podatkov o Grgarju ter grgarskih kamnosekih in zidarjih največ pomagali tamkajšnji domoznanec Benjamin Černe, zbiralec Aleksander Boltar in Ivan Pavlin, skrbni varuh družinskega kamnarskega izročila. Angela Pavlina - Ančkota iz Ravnice sem že omenil, a naj se mu še posebej zahvalim za vso radodarno pomoč in dobro voljo, s katero je začinil najine raziskovalne pohode in druženja. Pri Voglarjih mi je z izročili o tamkajšnjih kamnosekih bogato postregel Jožef Šušmelj, ki prav tako izvira iz kamnoseške rodovine, na Trnovem pa mi je s koristnimi informacijami in pojasnili o domači vasi, njenih kamnitih zanimivostih in kamnarjih pomagala domoznanka Boža Hvala. V Batah sem dolžen zahvalo zlasti Silveriju Fabjanu, Milivoju Valentinu Staniču in Pavlu Pavlinu, ki so me tudi na lastno pobudo obveščali o zanimivih domačijah in nekdanjih zidarskih mojstrih, me gostili ter vozili po raztresenih zaselkih Bat in okoliških vasi. Prostrani Lokovec s številnimi zaselki in samotnimi domačiji mi je že pred desetletji in v zadnjih letih ponovno po dolgem in počez rade volje razkazoval Lokovčan Zdravko Bremec, tolminski konec Banjške planote pa gimnazijski sošolec in prijatelj Leon Barbič s Kozmeric. Z dragocenimi informacijami in pojasnili o tistih krajih ter o tamkajšnjem kamnoseku Andreju Murovcu mi je pogosto in hitro priskočil na pomoč domoznanec Matjaž Žbogar iz Kanalskega Loma, ki mi je marsikatero dilemo rešil kar po elektronski pošti.

Dragocena mi je bila tudi pomoč mnogih strokovnjakov in poznavalcev različnih področij, od geologov, zgodovinarjev, umetnostnih zgodovinarjev, etnologov, arhivarjev in knjižničarjev do prevajalcev ter konservatorke Andrejke Ščukovt v Novi Gorici, ki mi je prijazno omogočila vpogled v obširno pisno in fotografsko dokumentacijo zgoraj omenjenega zavoda o vaseh na planoti. Tudi njim prisrčna hvala.

Na koncu bi se rad zahvalil še predstojnici Inštituta za slovensko narodopisje dr. Saši Babič, ki je omogočila njen izid z uvrstitvijo v letošnji program inštituta, ter urednicama knjige dr. Moniki Kropelj Telban in dr. Alenki Jelovšek, ki je opravila tudi odlično lektorsko delo.

Naj še prav na kratko predstavim vsebino knjige. Sprva sem nameraval pisati le o kamnarjih in njihovih delih,⁶ a sem kmalu uvidel, da jih moram umestiti v geografski in arhitekturni kontekst, v katerem so vtkana tudi številna imenitna dela anonimnih zidarskih in kamnoseških mojstrov ter nadarjenih samoukov. Na podlagi svojih terenskih raziskav in zbranega ustnega izročila, arhivskega gradiva

⁶ Med kamnarske poklice sodi tudi apneničarska dejavnost, ki je bila zlasti na območju Trnovega in Lokovca zelo razvita in bi za primerno predstavitev terjala posebno monografijo. V tej knjigi so samo na kratko orisane njene razsežnosti na območju Trnovega.

ter domoznanske in strokovne literature orisujem v krajevnem zaporedju od juga proti severu planote pomembnejše zemljepisne značilnosti tega območja, nato pa podrobneje popisujem različne kamnine, kamnolome ter nahajališča plastnatega in ploščastega kamna, ki bi lahko imela zelo pomembno vlogo pri ohranjanju skrilnatih streh spomeniških stavb na Krasu in v Vipavski dolini. V nadaljnjih poglavjih analitično obravnavam značilnosti kmečkega stavbarstva in raznovrstne kamnite kulturne dediščine s poudarkom na starinskih objektih, ki so kriti s skrilami ali s slamo ter opremljeni z napisi in letnicami. Tako opisanemu naravnemu in kulturnemu okolju sledijo delovne biografije kamnarjev in zidarjev po posameznih krajih, ki so vsebinsko jedro te knjige, s sklepno besedo na koncu.

Geografsko-geološki oris Trnovske in Banjške planote ter z njima povezanih krajev

Območje, ki ga obravnavam v tej knjigi, se začinja na jugu s Skalnico ali Sveto goro ter zaobjema Grgarsko kotlino, zahodni del Trnovske planote, Čepovanski dol, Banjško planoto in levi breg spodnjega toka Soče.

Zahodni del Trnovske planote, imenovan tudi Voglarska planota, je brezvodna kraška pokrajina, zgrajena predvsem iz jurskih, na skrajnem jugozahodu pa iz krednih apnencev. V Čepovanskem dolu in na Banjški planoti prevladujejo karbonatne kamnine: kredni in jurski apnenci ter dolomit. Iz teh kamnin je ves vzhodni in severovzhodni del Banjške planote. Del planote prekriva paleocenski fliš, v katerem je dosti lapornatega apnenca, apnenčevega konglomerata, breče, laporovcev in peščenjaka. Najobsežnejši del flišnega površja je v osrednjem delu planote, v okolici naselja Banjšice. Od tam se razprostira do skrajnega severozahodnega dela planote in proti dolini Soče. Flišne kamnine prekrivajo tudi njen južni del, to je obrobje Grgarske kotline in pobočja proti dolini Soče pri Desklah. Na apnenčasti podlagi je nastalo kraško skalnato površje s kraškimi reliefnimi oblikami, na flišu pa bolj gladko površje.⁷

Na planoti so različni tipi poselitve: strnjeno pozidane vasi, vasi, ki jih sestavljajo manjši zaselki, in vasi, ki združujejo razpršene posamične domačije.

Skalnica ali **Sveta gora** je znana predvsem po božjepotni baziliki Svetogorske Matere božje, ki je bila zgrajena na mestu poznogotske Marijine cerkve, porušene v prvi svetovni vojni.⁸ Ob njej je frančiškanski samostan, v novejšem času je tam zraslo tudi manjše naselje Sveta Gora. Z našega zornega kota je Sveta gora zanimiva in pomembna zaradi nekdanjih kamnolomov, ki so delovali na njenih pobočjih, in ker so pri gradnji nove cerkve ter obnovi drugih stavb na njej po prvi svetovni vojni sodelovali številni kamnoseki in zidarji iz Grgarja.

⁷ Povzeto po PAVLIN, Branko, Kambreško in Banjšice, v: *Slovenija. Pokrajine in ljudje* (ur. Drago Perko in Milan Orožen Adamič), Ljubljana 1998, str. 314–315, 318–319, 324, in HABIČ, Peter, *Kraški svet med Idrijo in Vipavo. Prispevek k poznavanju razvoja kraškega reliefa*, Ljubljana 1968, str. 92. – Podrobna geološka sestava tega območja je prikazana na Osnovni geološki karti 1:100.000, na listu Tolmin in Videm. BUSER, Stanko, *Osnovna geološka karta SFRJ, lista Tolmin in Videm*, Beograd 1975, in pripadajoči tolmač *Osnovna geološka karta SFRJ. L 33-64. L 33-63, Tolmač listov Tolmin in Videm (Udine)*, Beograd 1986.

⁸ Prvo cerkev so sezidali, potem ko se je pastirici Urški Ferligoj iz Grgarja leta 1539 prikazala Marija in ji naročila: »Povej ljudstvu, naj mi tukaj postavi hišo in me prosi milosti.« Nova triladijska bazilika po načrtih arhitekta Silvana Baresija (1884–1958) je bila sezidana v letih 1924–1928, posvečena pa leta 1932. HOFER, Janez, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Primorska (Oglejski patriarhat, Tržaška škofija)*, Ljubljana 2016, str. 64; *Primorski slovenski biografski leksikon* (dalje: *PSBL*), 18. snopič, dodatek A–B, Gorica 1992, str. 444–445; Marko Vuk, geslo Baresi (Barich) Silvano, arhitekt.